

<https://doi.org/10.62837/2024.6.415>

CƏFƏRLİ GÜNEL NAMİZƏD
Odlar Yurdu Universiteti
Email :gunelfeyzullayeva50gmail.com

İNGİLİS DİLİNDƏ TRANSKRİPSİYA,SAİT VƏ SAMİT SİSTEMİNİN ÖYRƏDİLMƏSİ YOLLARI

Key words: transcription,pronunciation habits,reading and writing rules

Açar sözlər: transkripsiya,tələffüz vərdiüləri,oxu və yazı qaydaları

Ключевые слова: транскрипция ,произношение привычки, правила написания и чтения

ƏSAS HİSSƏ

İnsanlar dildən ünsiyyət vasitəsi kimi, əsasən, səsli formada istifadə edirlər. Yazılı dil də səsli dil üzərində formalaşmış dildir. Yəni, səsli forma nitq proseslərinə (danışma, dinləmə, yazma, oxuma) aid olan bir cəhətdir. Yer üzərində elə bir insan cəmiyyəti yoxdur ki, onun dili səsli dil olmasın. Dilin ifadəsinin səsli təbiətə aid olması onun dəyişməz əlamətidir. Ünsiyyətdə dil daşıyıcılarının bir-birini anlaması əsas şərtidir. Əgər anlama yoxdursa, ünsiyyət baş tutmayacaq. İngilis dilində bir fonem (səs) bir hərflə (qrafemlə) işarə edilir, göstərilir. Azərbaycan dilində yazı və oxu qaydaları bir-birinə müvafiq gəldiyindən bu dildə oxu və yazıda elə bir çətinlik yoxdur. Lakin ingilis dilində vəziyyət başqadır. Bu dildə 44 fonem (səs), 26 hərflər vardır. İngilis dilində 24 samit səs yazıda 56, 20 sait səs isə 88 qrafik simvolla verilir. İngilis dilində bir hərflər (qrafem) yazıda və oxuda bir neçə fonemin (səsin) ifadəsi kimi çıxış edir ki, bu da oxu qaydalarında çox sayda istisnalara gətirib çıxarır. Yazı və oxu uyğunsuzluğundan irəli gələn çətinliklə yanaşı, digər bir çətinlik də səslərə xas artikulyator akustik cəhətlərin hər birinin yazıda öz əksini tapa bilməməsi ilə əlaqədardır. Məsələn, ingilis dilində apikal artikulyasiya yazılı formada öz əksini tapa bilmir. Buradan da ikinci bir yazı formasına, transkripsiyaya ehtiyac yaranır ki, bunun da tədrisin, xüsusilə, ilkin mərhələsində düzgün tələffüz vərdişlərinin aşılmasında mühüm rolu vardır.” [1] Dil səsləri dilin mövcudluq formasıdır. Danışqıda və ünsiyyət prosesində artikulator-akustik cəhətdən sayca çoxlu müxtəlif çalarlı səslər tələffüz edilir. Danışqıda sayca çoxluq təşkil edən belə səslər fon və ya səs adlanır.

Səslər konkret situasiya ilə əlaqəli olsalar da, onların hər birinin işlənməsi müəyyən fonetik amillərdən asılıdır. Məsələn, ingilis dilində [t] samiti müxtəlif yerlərdə, müxtəlif formalarda (apikal, diş, yuvaqarxası, nəfəsli, dodaqlanan, dodaqlanmayan və s.) təzahür edir. Səslərin müxtəlif fonetik yerlərdə müxtəlif artikulator-akustik formalarda təzahürü variant və ya allofon adlanır. Variant və ya allofonların sayı fonlara nisbətən azdır. Amma danışqıda sayca daha az olan səslər var ki, onlar sözlərin mənasını və qrammatik formaları bir-birindən fərqləndirir.

Məsələn: man-men, pin-pen, advice-advise və s. Dildə sözləri, söz formalarını bir-birindən fərqləndirən belə səslər fonem adlanır. İngilis dilində 44 fonem, Azərbaycan dilində isə 34 fonem var. Fonemlər səslər, variantlar vasitəsilə realizə edilir. Dilin yazılı formasında danışıda tələffüz olunan bütün səslər deyil, yalnız bir qrup səslər (fonemlər) işarə edilir. Sözlərin yazılı formalarında hər fonem, hərf və ya hərf birləşmələri ilə göstərilir. Hər bir fonemin göstəricisi kimi çıxış edən hərf və hərf birləşmələri qrafem adlanır. “Qrafem” yunan mənşəli sözdür. Mənası isə “yazıram” deməkdir. Qrafem yazılı nitqin ən kiçik fərqləndirici vahididir. İngilis dilində homofon (eyni səslənən) sözlər yazıda qrafemlər vasitəsilə bir-birindən fərqlənir. Məsələn: I-eye, too-two, right-rite-wright-write, steal-steel, tail-tale, sea-see, hear-here, son-sun, die-dye, isle-aisle, pair-pare-pear, meet-meat-mete və s. Hərflərlə qrafemlər arasında oxşar və fərqli cəhətlər var. Hər bir hərf bir qrafemə uyğun gələ də bilər, gəlməyə də bilər. Məsələn, <<lamp>> sözündə 4 hərf, 4 qrafem, 4 fonem var. Bu sözdə hərf və qrafem sayca bir-birinə uyğundur. Ancaq <<through>> sözündə isə 7 hərf, 3 qrafem th-r-ough və 3 fonem var. İngilis dilində 24 samit fonemi yazıda 56 qrafemdən, 20 saiti işarə etmək üçün 88 qrafemdən istifadə olunur. Qrafika fonemlərin əlifbadakı hərflərlə və hərf birləşmələri ilə ifadə edilməsini və onların oxunma qaydalarını öyrənsə, dildəki sözlərin və şəkilçilərin (morfemlərin) düzgün yazılması qaydalarını orfoqrafiya öyrənir. “Orfoqrafiya” sözünün mənası “düzgün yazı qaydaları” deməkdir.[3] Orfoqrafiya dildəki söz və şəkilçilərin etimoloji və morfoloji əlaqəsindən asılı olaraq onların fonem tərkibinin yazıda ifadə olunma qaydalarıdır. İngilis dilində orfoqrafik qaydalar fonetik, fonematik, morfoloji, heroqlifik prinsiplərə əsaslanır. Düzgün tələffüz normalarını orfoepiya öyrənir. “Orfoepiya” sözünün mənası düzgün nitq, danışmaq deməkdir. Orfoepiya şifahi danışmaq normalarını tənzim edən, fonetik cəhətdən ümumiləşdirici qanun-qaydalarının məcmusudur. Orfoepiya dildə daha çox praktik əhəmiyyət daşıyır. Orfoepiya ingilis ədəbi dilin tələffüz normaları əsasında tədris edilir. Orfoepiya sözlərin fonem tərkibinin, cümlələrin fonetik əsasını təşkil edən intonasiya modellərini, sözlərin heca və aksent quruluşunun müəyyənləşdirilməsini nəzərdə tutur. Orfofoniya (düzgün səslənmə) fonetik amillərdən və mövqedən asılı olaraq fonemlərin sözlərdə və cümlələrdə düzgün səsləndirilməsini nəzərdə tutur. Məsələn, İngilis və Azərbaycan dillərində “sweet” və “külək” sözlərində birinci samitlərin dodaqlanan variantda tələffüz olunması vacibdir. Birinci samitlərin yanlış tələffüzü dinləyicidə yad tələffüz təəssüratı oyadacaq, yaxud onu yad söz kimi qəbul edəcək. Danışıqda fonemlərlə yanaşı, onların variantlarının düzgün tələffüzü əhəmiyyətlidir. Fonem və variantlar arasında qarşılıqlı əlaqə var. Fonemin hər bir variantı onun təbii şəkildə realizasiyasını əks etdirir. Hər bir variantın konkret fonetik şəraitdə işlənməsi vacib norma olan hər hansı fonemi təmsil edir və həmin fonetik kontekstə başqa variantın işlənməsi təbii səslənmir. Eyni bir fonemin müxtəlif fonetik şəraitdə realizasiyasının yaratdığı akustik obraz və təəssürat oxşar deyil. İngilis dilində <<my turn>> və <<might earn>>, <<my train>> və <<might rain>> birləşmələrinin səddinin düzgün qavranılması [t] və [a] səslərinin müxtəlif mövqələrdə düzgün

səsləndirilməsindən çox asılıdır. Məsələn, <<that's tuff>> , <<that stuff>>, <<pea stalks>> peace talks>>, <<he lies>> - <<he lies>> - <<heal eyes>> və s. birləşmələrində də görmək olar. Çətin tələffüz və mürəkkəb qrafik sistemə malik olan ingilis dilinin elmi cəhətdən öyrənilməsində səs, fonem, variant, hərf, qrafem, orfofoniya, orfoqrafiya, orfoepiya anlayışlarının fərqləndirilməsinin nəzəri və praktik əhəmiyyəti var. “Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ingilis dilinin prosodik xüsusiyyətlərini adekvat şəkildə istifadə etmək bacarığının olmaması dil daşıyıcıları və qeyri-dil daşıyıcıları arasında baş verən şifahi ünsiyyət prosesinə mənfi təsir edir. Şifahi ünsiyyətin kommunikasiya prosesində iştirakçı qismində çıxış edən tərəfdaşların hamısı üçün çətinləşməsi xüsusilə qeyd edilməlidir. Bu da bir-birilə əlaqəli və kifayət qədər ciddi olan səbəblərdən irəli gəlir. Belə ki, ingilis dilinin prosodik xüsusiyyətlərindən yanlış şəkildə istifadə edilməsi çox vaxt nitqin məzmununun qavranılmasını çətinləşdirir, bəzən isə onu qeyri-mümkün edir. Həmçinin nitqin praqmatik əhəmiyyətinin qavranılması çətinləşmiş olur. Göstərilən səbəblərin məntiqi davamı olaraq, kommunikasiya baş tutmur. Nitqin məzmunu, eşidib-anlama və qavrama səviyyəsində öyrənilən xarici dilin prosodik göstəriciləri haqqında məlumatın olmaması kommunikasiyaya iştirakçı qismində cəlb olunmuş insanlar üçün bu prosesi qəlizləşdirir.” (Dissertasiya 2011 411 səh 56)Hərf və hərf birləşmələri danışığın bütün incəliklərini, fonemlərin variantlarını yazıda əks etdirməyə kifayət etmir. Qrafik formalı adı yazı dilin geniş elmi təhlilinə və onun praktik baxımdan öyrənilməsinə tam formada imkan yaratmır. Sözlərin, cümlələrin və mətnlərin tələffüz xüsusiyyətlərini yazıda danışığ ilə uyğun əks etdirmək üçün transkripsiyadan istifadə edilir. Transkripsiya sözü latın sözüdür. Mənası <<üzünü köçürmə>> deməkdir. Yazıda qrafik işarələrdən istifadə olunduğu kimi, transkripsiyada da xüsusi fonetik və diakritik işarələrdən istifadə olunur. Latın qrafikasının əsasında yaranan bu transkripsiya sistemi fonetik əlifba da adlanır. Transkripsiyanın bir neçə formasından (fonetik, fonematik, morfofonematik və s.) istifadə edilir. Fonetik transkripsiya sözlərin, söz birləşmələrinin, cümlələrin səslənməsinin dəqiq formada əks etdirilməsini nəzərdə tutur. Fonetik transkripsiyada hər fonemi əks etdirən fonetik işarələrlə yanaşı, işlənmə yerindən asılı olaraq, hər bir fonemin variantlarının da göstərilməsi üçün əlavə diakritik işarələrdən istifadə edilir. Məsələn, bell [bell] sözünün tələffüzündə [e] saiti açıq, [l] samiti tutqun və uzun tələffüz edilir. Fonetik transkripsiyadan müxtəlif məqsədlərlə aparılan tədqiqat işlərində istifadə edilir, xüsusi dillərin müqayisəli tədqiqində, dialektoloji tədqiqat işlərində, fonetikada, orfoepiya normalarının dəqiqləşdirilməsində fonetik transkripsiyadan daha çox istifadə olunur.Fonematik və ya fonoloji transkripsiya sözlərin, söz birləşmələrinin və cümlələrin tələffüzündə təzahür edən bütün çalarları deyil, bu çalarların yalnız ümumiləşdirilmiş cəhətini özündə birləşdirən fonemlərin əsas variantlarını bir fonetik işarə ilə yazıda əks etdirməyi nəzərdə tutur. Fonetik və fonematik transkripsiyalar məzmunca fərqləndiyi kimi, forma cəhətdən də fərqlənir. Kvadrat mötərizə [k] fonetik, maili mötərizə /k/ fonematik və ya fonoloji transkripsiya üçün, üçbucaq mötərizə isə qrafemlər <k> işlənir. Fonetik və fonematik

transkripsiya ilə bərabər, fonetik transkripsiyası olmayan lüğətlərdə sözləri düzgün oxumaq üçün alfabetik (əlifba) tipli transkripsiyadan istifadə olunur. Əlifbada qrafik formada olan hərf və hərf birləşmələri üzərində birmənalı oxunuşlu işarələr qoyulur. Məsələn, saitlər (a, e, i, o, u) üzərində kiçik üfüqi xətt (-) varsa, bu sait hərflərin əlifba oxunuşunu göstərir. Hərf birləşmələri üzərində qövs işarəsi varsa, bu uzun oxunuşu göstərir. Əgər həmin birləşmələrin üzərində kiçik üfüqi xətt olarsa, (-) onların diftonq oxunuşunu göstərir və s.

Danışıq səsləri müxtəlifdir. Azərbaycan və ingilis dilində eyni adlı səslər [t, d, s, z] müxtəlif akustik çalarlara aiddir. Səslərdə müxtəliflik yarıdan amil danışıq üzvlərinin aldığı müxtəlif tələffüz məxrəcləridir. Məsələn, Azərbaycan dilində [t, d, s, z] səsləri dilin öz hissəsilə, ingilis dilində isə dilin ucu ilə tələffüz edilir. Hər bir danışıq səsi danışıq üzvlərinin hərəkəti ilə formalaşan müxtəlif məxrəclərinin, səs qəliblərinin məhsuludur. Danışıq üzvlərində üç boşluq var: udlaq boşluğu, ağız boşluğu, burun boşluğu. Danışıqda isə bu boşluqlar rezonator rolunu oynayır. Rezonator latın sözüdür. Əks-səda verən deməkdir. Rezonator üzvlərinin səslərin tembrinin yaranmasında, tonun yüksək və alçaq olmasında vacib rol var. Rezonator nə qədər böyük olarsa, səs o qədər alçaq, kiçik olarsa, səs də bir o qədər yüksək olur. Rezonator və danışıq üzvləri bunlardır:

I-Ağız boşluğu, II-udlaq boşluğu, III- burun boşluğu; 1-alt dodaq, 2-üst dodaq, 3-üst dişlər, 4-alt dişlər, 5-yuvaqlar, 6-sərt damaq, 7-yumşaq damaq dilçəklə birlikdə, 8- dil, a) dilin ucu, b) dilin önü, c) dilin ortası, ç) dilin arxası d) dilin kökü; 9-udlağın arxa divarı, 10-xirtək, 11-səs telləri və səs cığırını, 12-nəfəs borusu, 13-alt çənə. Danışıq üzvləri iki yerə ayrılır: fəal danışıq üzvləri, qeyri-fəal danışıq üzvləri.

Səslərin tələffüzü zamanı hərəkət edən üzvlərinə fəal danışıq üzvləri deyilir. Qeyri-fəal danışıq üzvlərinə dişlər, yuvaqlar və sərt damaq daxildir. Səsin əmələ gəlməsi fizioloji baxımdan sadə prosesdir. Ciyər boşluğu yığıldıqda hava axını xaric olur. Bu nəfəsvermə adlanır. Səs nəfəsvermə vaxtı yaranır. Xirtək səslərin yaranmasında vacib rol oynayır. Danışıq vaxtı hava axını ağız boşluğundan bronxlara, oradan da nəfəs borusuna daxil olur. Nəfəs borusunun yuxarı hissəsini xirtək təşkil edir. Xirtəyin içərisində iki səs teli yerləşir. Səs telləri arasında dar keçid olur. Bu keçid səs cığırını adlanır. Səs telləri bir-birindən aralı vəziyyətdə olanda hava axını səs cığırından sərbəst keçir və kar səslər yaranır. Səs telləri bir-birinə yaxın və gərgin olduqda hava axını səs cığırından keçdikdə səs tellərini titrədir, həmin vaxt sədalı və cingiltili səslər yaranır. Səs tellərinin titrəməsi ilə yaranan səslər adətən zəif olur. Səs tellərinin iştirakı olmadan yaranan səslər qüvvətli olur. Cingiltili səslərdə hava axınının müəyyən hissəsi səs tellərinin titrəməsinə sərf olunduğundan, onlar zəif, kar səslərdə səs tellərinin titrəməsinə hava sərf olunmadığından onlar qüvvətli olur. Kar səslərin artikulyasiyası güclü (fortis), cingiltili səslərin artikulyasiyası isə zəif (lenis) olur. İngilis dilində cingiltili səslər sözlərin axırında azca karlaşır. İngilis dilində söz sonu mövqedə samitlərin karlılığına cingiltiliyə görə qarşılaşdırılması özünü o qədər də doğrultmur. Xirtəkdən sonra hava axını udlaq boşluğuna keçir. Yumşaq damaq dilçəklə aşağı endirilmiş vəziyyətdə olduqda hava axını burun boşluğundan keçir və

burun səsləri yaranır. Yumşaq damaq dilçəklə biryerdə yuxarı qalxmış vəziyyətdə olduqda hava axını ağız boşluğundan keçir və ağız səsləri yaranır. İngilis dilində [t s u: l] və s., Azərbaycan dilində [t a h ğ i j] və s. ağız səsləridir. Danışıq səslərini tələffüz edərkən danışıq üzvləri müxtəlif hərəkətlərlə vəziyyətini dəyişir, ağız və udlaq boşluğunda müxtəlif tələffüz məxrəcləri qurulur və hava axınının yolu müxtəlif formalarda olur. Bəzi səslərin tələffüzündə hava axınının yolu açıq olur, başqa səslərin tələffüzündə isə hava axınının yolu tez bağlanır. Hava axınının yolunun bağlanması maneə adlanır. Maneənin üç növü var: tam, natamam, hərəki (titrək).

Tam maneə zamanı danışıq üzvləri arasında tam maneə yaranır. Tam maneə ilə tələffüz edilən səslərə kipləşən-partlayışlı və kipləşən səslər deyilir. [p, b, t, d, k, g] səsləri kipləşən-partlayışlı səslərdir. [m, n] səsləri isə kipləşən səslərdir. Azərbaycan dilində isə [p, b, t, d, k, g, k, q] və [m, n] səsləri tam maneə ilə tələffüz edilir. Natamam maneə vaxtı fəal və qeyri-fəal danışıq üzvləri arasında dar keçid yaranır. Natamam maneə ilə tələffüz edilən səslərə novlu-sürtünən və novlu səslər deyilir. Hərəki (titrək) maneə vaxtı fəal və qeyri-fəal üzvlərin yaratdığı maneə yeri hava axınından titrəyir. Bu səslər titrəyişlə tələffüz edilir. Bu səslər titrək səslər adlanır. İngilis dilində hərəki (titrək) səs yoxdur. Amma Azərbaycan dilində [r] titrək səsdür. Danışıq səsləri iki yerə bölünür: sait və samit. Sait səslərin tələffüzündə hava axını udlaq və ağız boşluğunda maneəyə rast gəlmir. [i:, e, u:] və s. səslər sait səslərdir. Azərbaycan dilində [a, e, u] və s. səslər sait səslərdir.

Sait səslər üç qrupa ayrılır: monofonq, diftonq, diftonqoyd.

Monofonqları tələffüz edərkən danışıq üzvlərinin tələffüz məxrəci dəyişmir.

Diftonqları tələffüz edərkən səsin tələffüz məxrəcində dəyişmə olur. Azərbaycan dilində diftonq yoxdur. Diftonqlar iki növ olur: qüvvətli, zəif. Qüvvətli növü nüvə, zəif növü isə sürüşkən hissə adlanır.

Birinci növü qüvvətli, ikinci növü zəif olan diftonqlar düşən diftonqlardır. İngilis dilində bütün diftonqlar əsasən düşən diftonqlardır. Qalxan diftonqlar isə italyan və başqa dillərə məxsusdur. Diftonqoydlar danışıq üzvlərinin tələffüzündə dəyişmə, sürüşkənlik olur. İngilis dilində [i:, u:] səsləri diftonqoydlardır. Samit səsləri tələffüz edərkən hava axını udlaq və ağız boşluğunda maneəyə rast gəlir. İngilis dilində [d, m, g, d] və s. səslər samit səslərdir. Azərbaycan dilində isə [b, s, f, n, r] və s. səslər samit səslərdir. Samit səslər iki yerə ayrılır: sonor, küylü. Sonor samitlərdə musiqili ton küyə üstün gəlir. İngilis dilində [m, n, r, l, j] səsləri sonor samitlərdir. Azərbaycan dilində [m, n, r, l] səsləri sonor samitlərdir. Küylü samitlərin tələffüzündə küy musiqili tona üstün gəlir.

Dildəki səsləri tələffüz edildiyi kimi dəqiq surətdə öz məxrəcinə uyğun halda yazmaq üçün həmin dilin yazı vasitəsini təşkil edən əlifbadakı hərflərdən əlavə, başqa yazılarda istifadə olunan əlifbalardakı hərflərdən də, hətta hərflərin sağında, solunda, üstündə, altında qoyulan bir sıra şərti işarələrdən də istifadə etmək lazım olur.

Nəticə

Çətin tələffüz xüsusiyyətlərinə və mürəkkəb oxu qaydalarına malik olan ingilis dilində düzgün tələffüz vərdişlərinin formalaşdırılmasının əsasında ingilis və Azərbaycan dillərinin fonetik quruluşunun, komponentlərinin müqayisəli öyrənilməsi durur. Müqayisəli təhlilin aparılmasının məqsədi azərbaycanlı tələbələrə ingilis dilində tələffüzün öyrədilməsinin səmərəli formada təşkil olunması yolu ilə uğurlu nəticələrin əldə olunmasıdır. Qeyd etməliyik ki, problemi araşdıran tədqiqatçılar tədris edilən xarici dildə tələffüzün öyrədilməsinin əhəmiyyətini və rolunu azaltmaq tendensiyası mövcuddur. Fonologiya sahəsində həyata keçirilən elmi axtarışların nəticələri səsli təşkil olunması ilə bağlı əldə olunan qənaətləri ümumiləşdirilməklə müxtəlif dillərə aid edilə bilər. Məqsədimiz ingilis dilinin fonologiyasını dilin tədrisi prosesinə integrativ formada daxil etməklə həmin prosesin səmərəli formada təşkil edilməsi və daha uğurlu nəticələrin əldə olunmasından ibarətdir. Fonetikanın tədrisi təcrid olunmuş şəkildə həyata keçirilməməli, ingilis dilinin öyrədilməsi prosesinə integrativ şəkildə daxil olunmuş vacib tərkib hissəsini təşkil etməlidir.

Резюме

Формирование навыков правильного произношения в английском языке, имеющем сложные особенности произношения и сложные правила чтения, основано на сравнительном изучении фонетического строя и компонентов английского и азербайджанского языков. Целью проведения сравнительного анализа является достижение успешных результатов путем эффективной организации обучения азербайджанских студентов произношению на английском языке. Следует отметить, что исследователи, изучающие проблему, склонны приуменьшать значение и роль обучения произношению на преподаваемом иностранном языке. Результаты научных исследований, проводимых в области фонологии, можно отнести к разным языкам, обобщив сделанные выводы об организации звуков. Наша цель — эффективно интегрировать фонологию английского языка в процесс обучения языку и добиться более успешных результатов. Преподавание фонетики не должно осуществляться изолированно, а должно быть неотъемлемой частью процесса преподавания английского языка.

Jafarli Gunel

TEACHING WAYS OF TRANSCRIPTION ,VOWEL AND CONSONANT SYSTEMS

SUMMARY

The formation of correct pronunciation habits in English, which has difficult pronunciation features and complex reading rules, is based on the comparative study of the phonetic structure and components of English and Azerbaijani languages. The purpose of conducting a comparative analysis is to achieve successful results by

organizing the teaching of pronunciation in English to Azerbaijani students in an efficient way. It should be noted that researchers studying the problem tend to reduce the importance and role of teaching pronunciation in the taught foreign language. The results of scientific research conducted in the field of phonology can be attributed to different languages by summarizing the conclusions reached about the organization of sounds. Our goal is to integrate the phonology of the English language into the language teaching process in an efficient way and to achieve more successful results. The teaching of phonetics should not be carried out in isolation, but should be an integral part of the English language teaching process.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Ə. Dəmirçizadə Müasir Azərbaycan Dili, Maarif Nəşriyyatı. Bakı-1972
2. Ağamusa Axundov Azərbaycan Dilinin Fonetikası, Maarif Nəşriyyatı. Bakı 1984
3. Axundov A. Azərbaycan dilinin fonemlər sistemi. Bakı, <<Maarif>>, 1973
4. Axundov A. Müasir Azərbaycan dilinin fonemlər sistemi - S. M. Kirov adına ADU-nun <<elmi əsərləri>> (Dil və ədəbiyyat), Bakı, 1968, N2
5. Axundov A. Diçilikdə fonem problemi və Azərbaycan dilinin fonetik quruluşu- <<Ali məktəblərin filoloji və pedaqoji problemlərə həsr edilmiş I respublika elmi konfransının materialları. Bakı, 1964
6. Mirzəzadə H. Azərbaycan dilinin tarixi morfoloqiyası. Bakı, 1962
7. Ə. M. Dəmirçizadə. Azərbaycan ədəbi dilinin inkişaf yolları. Bakı, 1958
8. Axundov A. Azərbaycan dilinin tarixi fonetikası, Bakı 1973
9. M. Hüseynzadə. Müasir Azərbaycan dili. Bakı, 1954
10. Cəfərov S. Müasir Azərbaycan dili. Bakı 1970

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 03.06.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 28.06.2024

**Rəyçi: f.f.d., dos. S.X.Əbdürəhmanova
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**